

VERSLAG van de workshop "Studie, toepassing en ontwikkeling van de semiotiek van Greimas in relatie tot christelijke expressie", gehouden op de Theologische Faculteit te Tilburg, van 20 - 24 mei 1985 (gesubsidieerd door Z.W.O.)

Namens CADIR (Centre pour l'Analyse du Discours Religieux, Lyon) namen deel: Jean Calloud (exegeet), Jean Delorme (exegeet), Francois Genuyt (filosoof), Gabriele Nolte (taalkundige) en Louis Panier (dogmaticus). Namens SEMANET (Semiotische Analyse door Nederlandse Theologen, Tilburg-Utrecht) namen deel: Jan Holman (exegeet), Ko Joosse (liturgist), Donald Loose (filosoof), Gerard Lukken (liturgist), Jacques Maas (katecheticus), Paul de Maat (exegeet), Magda Misset (exegeet), Martien Rijkhoff (exegeet), Louis van Tongeren (liturgist), Nico Tromp (exegeet). De vijfde ontmoeting (sinds 1979) tussen CADIR en SEMANET heeft de basis verstevigd voor verdere samenwerking. De deelnemers/-neemsters gingen uit elkaar met het perspectief van een internationaal colloquium, volgend jaar te organiseren in Lyon ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van *Sémiotique et Bible*, het tijdschrift van CADIR.

Niet onvermeld mag blijven dat de workshop ook anderen in het Nederlandse taalgebied de gelegenheid bood (buiten het eigenlijke programma om) hun kennis van de semiotiek van CADIR te verdiepen. De werkgroep "pragmatiek" van de Theologische Faculteit van Nijmegen (o.l.v. prof. B. van Iersel) discussieerde met Jean Delorme c.s. over de analyse van een evangelietekst en Prof. W. de Pater (Leuven) liet zich (met het oog op de samenstelling van een handboek over de filosofie van de taal) informeren over de ontwikkeling binnen CADIR sinds het verschijnen van het boek "Analyse Sémiotique des Textes" (1979).

Uitgangspunt voor de gesprekken van de workshop vormden een aantal door SEMANET samengestelde papers. Het ging enerzijds om min of meer uitgewerkte analyses en anderzijds om vragen van meer algemene aard. De analyses betroffen de volgende liturgische en bijbelse teksten:

- "Geloofsbelijdenis" en "Doopt met water en zalving" (uit het Amsterdamse Doopritueel);
- Ordo celebrandi matrimonium: ingressus in ecclesiam;
- Ps. 13,1-6; Ps. 22 (TM-LXX); Ps. 118; Luc. 7,11-17 (1Kon. 17,8-24); Luc. 23,44-49; Rom. 6,3-12.

De vragen van meer algemene aard gingen over:

- de logica van het semiotisch vierkant;
- de procedure van de semantische component;
- de iconiciteit (de verhouding Peirce-Greimas);
- de relatie tussen bijbelverhaal en katechetisch contextverhaal.

De bespreking van de vragen van meer algemene aard werd zoveel mogelijk gekoppeld aan de bespreking van concrete teksten.

Niet alles kwam even intensief aan de orde. Maar in het algemeen kan geconcludeerd worden dat de Nederlandse deelnemers door de workshop verder zijn gebracht in hun onderzoek. Belangrijk voor hen was met name de levendige belangstelling bij de leden van CADIR juist voor die onderwerpen die in CADIR niet zo de aandacht hebben: liturgische rituelen (gestualiteit, proxemie) en de katechetische kwestie van bijbelverhaal versus contextverhaal. Nieuwe semiotieken (in de zin van "objecten van semiotische analyse") stellen altijd weer de semiotiek als theoretisch systeem op de proef, bewijzen de algemene toepasbaarheid ervan of spreken deze tegen.

Een belangrijk punt van bespreking betrof de analyse van de discursieve structuren, met name de semantische component daarvan: het figuratieve en het thematische (A), maar ook de verhouding tussen het discursieve niveau en het meer abstracte narratieve niveau (B).

A.

Gediscussieerd werd er over de definitie van de technische term "figuur". De term valt niet samen met "lexeem" (nog minder met "personage"). Het onderkennen van figuren in een tekst geschiedt op grond van het "mémoire discursive", door Greimas ook wel het discursieve woordenboek genoemd. In elke (nieuwe) tekst worden vooraf in de cultuur bestaande micro-verhalen verwerkt. Deze micro-verhalen liggen soms vervat in een enkel woord, maar bestaan meestal uit meer elementen (bv. "het noemen van de naam van een kind" (a), "op een reis een stad aandoen" (b), "naar de deur gaan om iemand te begroeten" (C)). Wij mensen hebben, op het moment dat wij ons begeven in een "mise-en-discours", de beschikking over een enorm groot aantal van deze micro-verhalen. (Het discursieve woordenboek van Greimas zou slechts tot stand gebracht kunnen worden met behulp van moderne informatieverwerkende systemen). De in een tekst verwerkte micro-verhalen worden, wanneer zij wat uitgebreider zijn, ook wel figuratieve trajecten genoemd. Het originele van een tekst bestaat in de verbinding van twee of meer figuratieve trajec-

ten tot deze tekst ((a) in het Amsterdamse doopritueel verbonden met o.a. "dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest"; (b) in Luc. 7,11-17 verbonden met o.a. "een dode wordt uitgedragen door de stadspoort"; (c) in de Romeinse huwelijksliturgie verbonden met o.a. "bruid en bruidegom gaan van de deur van de kerk naar het altaar"). Precies dat verband vormt de eigen thematiek van de tekst. De tekstgetrouwe formulering van de thematiek is het begin van alle semiotiek.

B.

Verhelderd werd in de workshop ook de verhouding tussen de discursieve analyse en de narratieve analyse van een tekst. De analyse van de discursieve structuren komt methodisch eerst, omdat zij de beperkingen aangeeft, waarop de analyse van de narratieve structuren zich kan richten. De analyse van de narratieve syntaxis van een tekst (voornamelijk met behulp van het model van de vier fasen van de narratieve reeks) wordt soms te zeer uitgesponnen. Het figuratieve en het thematische in het figuratieve geven al aan wat op narratief vlak pertinent is. Er heeft zich wat dit betreft binnen CADIR (en ook binnen de Parijse School) de laatste jaren een ontwikkeling voorgedaan. De figurativisatie (met de thematisatie) als semantische component van de discursieve structuren, gekoppeld aan de discursivisatie (actorialisatie, temporalisatie en spatialisatie) als de syntactische component van die structuren, vormt ook steeds meer het terrein van onderzoeken met het oog op nieuwe theorievorming.

(namens SEMANET)

Drs. P. de Maat